

Farran i Mayoral, traductor de Lluçia

Atenint-nos a l'etimologia, podríem dir que traductor és la persona que sap traduir, i que traduir, del llatí "traducere", és l'acte mitjançant el qual es traspasa un fet literari nascut en un determinat idioma, a un altre idioma que és el del traductor.

Fins aquí sembla bastant clar. Però tot seguit sorgeixen dues qüestions: és útil aquesta tasca?, és important?, i si ho és, fins a quin punt és realitzable, fins on un fet literari, tan estretament lligat al fet lingüístic pot conservar-se en canviar l'instrument, la llengua? Són aquestes unes velles preguntes que tots ens hem fet alguna vegada bo i encarant-nos amb els textos. Les diferents respostes que homes i èpoques diferents hi han anat donant, han fet néixer les també distintes teories i valoracions sobre la traducció. Però reconsiderem-ho una vegada més.

La finalitat d'una obra escrita és la d'establir una comunicació escriptor-lector. Si ambdós comparteixen la mateixa llengua, és a dir, utilitzen el mateix "codi", el lector captarà el missatge i la relació entre tots dos quedarà establerta. Però si no el comparteixen, és aleshores que cal la presència del traductor, a qui correspon la feina de possibilitar la comunicació abans esmentada. En el cas dels autors clàssics, als quals sols una petita part de lectors, i això com a fruit d'una especialització, pot acostar-s'hi directament, la labor del traductor és imprescindible. Si a més a més considerem que el món actual — i encara no s'ha arribat a concloure el contrari —, necessita els clàssics, és a dir, necessita una interpretació del que fou la societat fa vint o vint-i-cinc segles, perquè això l'ajudarà a conèixer alguns dels factors que componen l'estructura vigent, la necessitat d'una divulgació es fa preemptòria i obligada. Sobretot per a les llengües dites de cultura. Per tant, la feina de traductor és socialment important i no l'hem de considerar intel·lectualment inferior a la del filòleg que només llegeix i comenta, car ambdues es complementen.

Però a aquesta traducció que ara ja reconeixem útil, com s'hi arriba? En primer lloc i com a mínim cal conèixer les dues llengües que entren en joc, de manera que permeti poder transmetre el contingut de l'original sense equivocacions. Però hi ha quelcom més, no hem d'aturar-nos aquí. La llengua escrita és portadora també d'una sèrie de valors suplementaris; els uns, que intenten reproduir el que en la llengua parlada expressen l'actitud o els gestos humans, els altres són deguts al context històric i social de l'època en què fou escrita l'obra. Al cap dels anys tots aquests valors no són igualment vigents, i per una millor comprensió de l'obra, per més que l'original continuï essent assequible al lector, el traductor s'ha d'esforçar a reflectir-los. Un bon prefaci, un pròleg o una introducció on s'interpreti l'obra traduïda i el seu autor, situant-los en un determinat context històric, social i espiritual, ajudaran el lector d'una època posterior.

Quant a l'estil, les dificultats que suposa no traïr l'autor traduït, ja sigui per un excés de fidelitat — traduint gairebé paraula per paraula —, o per massa llibertat — recreant de forma personal sobre el text que pretenem traduir —, ens porta a acceptar en part la teoria de Humboldt que cada llengua és una visió del món. Això no vol dir que la traducció sigui impossible, sinó que no s'ha de pretendre fer nostre el text tractant d'assolir una transcripció fidel, car precisament aquest mètode és el que ens duu a la incongruència. Per a salvar el desnivell entre dues llengües l'única sortida viable és la de cercar solucions equivalents.

Tractem de veure ara quina fou la posició de Josep Farran i Mayoral respecte d'a-

quests problemes, vigència de la cultura grega, necessitat i mètode en la traducció, etc. En primer lloc cal situar la figura de Farran i Mayoral en el marc de les activitats culturals que impulsà la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans en un intent d'aprofundir científicament la cultura catalana. Per bé que ell és més jove que les figures principals d'aquell moment — publicà els seus primers articles l'any 1917 i morí tan sols fa uns quinze anys —, i que potser en principi no hi està directament relacionat, l'eix del seu pensament és un afany de progrés, una preocupació constant per la immaduresa, per la fatuïtat que observa en molts aspectes de la vida catalana.

Josep Farran i Mayoral nasqué a Barcelona, però de petit va anar amb els seus pares a Múrcia, on va viure fins passats els setze anys. Després retornà a la seva ciutat natal on estudià el batxillerat i aprengué el grec. Posteriorment viatjà per Itàlia i França on completà els seus estudis. De retorn a Catalunya es dedicà a la crítica literària i teatral, però en organitzar-se la Universitat Industrial, s'encarregà de la Biblioteca del Consell de Pedagogia i durant tres anys va ser professor d'història de la filosofia i de la pedagogia. Col·laborà assíduament a *La Veu de Catalunya*, *La Revista*, *Nostra parla*, i exercí una important labor com a traductor, no sols del grec, sinó també d'altres idiomes moderns. Els seus articles originals queden recollits en obres com: *Política espiritual*, *Lletres a una amiga estrangera*, *Lletres a una amiga catalana*, etc...

Les seves traduccions del grec, que són les que ara ens interessen, comprenen, en català, els *Diàlegs dels déus i de les divinitats marines*, de Llucí de Samosata, 1.ª edició, Barcelona 1919, 2.ª edició, Barcelona, 1937; la *Poètica i la Constitució d'Atenes* d'Aristòtil, a la F. B. M., Barcelona, 1926, 2.ª edició revisada per Josep Vergés, 1946. En castellà traduí *Las pastorales de Dafnis y Cloe* de Longo, per a l'editor Josep Janés, que ho publicà a Barcelona l'any 1956.

Si haguéssim de definir el sentit general de l'obra de Farran Mayoral podríem dir que el que pretén, el que cerca en tots els seus articles i traduccions, sobretot en els d'abans de la guerra, és donar una arrel clàssica a la cultura catalana, car aquest li sembla el millor camí per a assolir una profunditat que ell és conscient que manca al país. Per tant, en encarar-se amb el problema de la traducció, en la seva doble vessant d'utilitat i de realització concreta, depèn d'aquests dos conceptes afermats en el seu pensament: què son els grecs, què ha d'ésser la cultura catalana. De la seva manera especial d'entendre-ho provindran el que em semblen els seus errors i majors encerts. Per ell les línies de força de la cultura europea pugnen encara amb dos vells noms, la barbàrie per una banda — terme que trobem també en els discursos de Prat de la Riba —, per altra la civilització. Civilització que ens arriba del món clàssic, de Grècia concretament. Amb una concepció neohumanista espera que l'estudi del classicisme grec ha de servir arreu, però especialment a Catalunya, per a purificar-se.

Ens diu: "ells van posar les idees, els ideals perfectes, fora dels quals no hi ha salvació per a la civilització nostra. En ells trobarem, doncs, les fonts eternals, inexhauribles, de les més nobles aspiracions humanes. Llurs ideals no poden canviar-se, no poden ser superats, ni substituïts, sota pena de caiguda". (*La Grècia històrica i la Grècia ideal*, recull d'articles publicats a *La Veu de Catalunya*, 1931, febrer i març).

I en *Les llengües clàssiques*, article publicat al n.º 35 de la revista, "no es tracta precisament, que els jovenets aprenguin a perfecció les llengües mares, sinó que el seu estudi els sigui un magnífic instrument per a la formació d'un estil clar i just, qui sap la valor de les paraules, serveix amb fidelitat el pensament. El posseir un instrument així d'expressió no és sols necessari al literat, sinó a tot home culte. Recordem la barbàrie qui domina l'expressió dels llibres tècnics i científics espanyols, i la ridícula en la majoria dels noms dels productes que veiem en els anuncis dels periòdics".

"L'avantatge més important d'un retorn a les eternes literatures mares grega i llatina — llegim en *Les humanitats i la nostra candidesa* — consistirà per a les cultures a qui en pertoca l'heretatge legítim a purificar-les dels elements bàrbars diversos introduïts sobrepticiament en èpoques descurades. La cultura catalana és una de les qui més necessiten aquesta purificació que esperem de les literatures clàssiques. I és en el sentit d'aquesta purificació que ha d'intensificar-se i esdevenir cada cop més vigilant l'esforç de les generacions noves".

Veiem per tant que, per assolir el que Farran i Mayoral propugna — la majoria de vegades des de les pàgines d'un diari, no ho oblidem —, és necessària una intensa labor de divulgació, de posar a l'abast de la majoria les obres fonamentals. Així una de les seves propostes consistí a demanar una traducció íntegra i popular de Plató, "com a remei, com un fre de beutat, de bon gust i de justícia, a les estridències, a les ambicions tartarinesques dels nostres lluitadors per la puixança", i també reclamava en català, "obres gramaticals sobre el grec i el llatí, diccionaris, i abundants i vivents traduccions de llurs clàssics de debò". Remarquem dos dels adjectius en parlar de la traducció: popular, vivent. Aquests són pressupostos fonamentals per a ell. I ens ho fa constar de nou en un comentari a la traducció dels *Himnes Homèrics* de Joan Maragall: "no hi ha traducció possible dels grecs si manca en el traductor l'ànima entusiasta del poeta, el gust refinat de l'artista, els quals saben, quan convé, tot i utilitzant la filologia, riure's de la filologia i del mot fallaciós, per anar a trobar el ritme vital, els moviments espirituals mateixos, d'aquells poetes, pensadors i filòsofs".

La seva traducció dels *Diàlegs dels déus*, apareguda en col·leccions populars, és una bona exemplificació de les seves teories. Per una banda n'ha suprimit qualsevol nota, tant dels dubtes sobre la interpretació del text, com també les referents a la mitologia. La llengua és familiar, popular, sense caure en la barroeria. En el pròleg ens confessa que "ha procurat aplicar certes idees generals en les quals ha insistit d'anys ençà, i que han fet la seva via, respecte a la manera de traduir els clàssics grecs i ha recordat les seves indignacions contra les tendències acadèmiques, retoritzants, llatinitzants i glaçadores de tota vida lliure i harmoniosa". Efectivament el resultat és una obreta altament llegidora, sense errors — alguna inexactitud queda rectificadada en la segona edició —, i que té la qualitat de donar els noms grecs dels déus, i no els llatins. La transcripció d'aquests noms al català en canvi no és gaire correcta, així com tampoc l'ortografia, car, curiosament, Farran Mayoral es negà durant molt temps a acceptar les normes de Pompeu Fabra, i fins a l'últim moment continuà escrivint "qui" en funció de subjecte.

Ara, vista amb els nostres ulls, la posició de Farran i Mayoral — no respecte a la traducció en sí, on les seves idees són perfectament modernes — no ens convenç gaire. Arreglar una societat només amb l'ajuda de l'exemple ideal de Grècia — car Farran i Mayoral refusava àiradament qualsevol interpretació positivista —, ens sembla una agradable utopia. Però no podem negar-li el respecte que mereixen el seu entusiasme i la seva labor crítica en pro del bon gust.

MONTSERRAT JUFRESA